

POLEWKA (123) *sb f i [m]* [w znac. 2.]

polewka (123), [**poliwka**].

o oraz a jasne (w tym w a 1 r. błędne znakowanie); -e- (17) *Murz, Mącz* (16), -é- (9) *Oczko* (2), *KochFr, PudłFr*, też *SienLek* (5).

sg *N* polówka (41). ◇ *G* polówki (27). ◇ *D* polówce (2). ◇ *A* polówkę (17). ◇ *I* polówką (8) [w tym: -a (1)]. ◇ *L* polówce (14). ◇ *V* polówko (1). ◇ *pl N* polówki (4), [polówkowie [w znac.2.]]. ◇ *G* polówek (2). ◇ *A* polówki (2). ◇ *I* polówk(a)mi (1). ◇ *L* polówk(a)ch (4).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (te same przykłady z SienHerb i SpiczZioł) – XVIII w.

1. Wywar, roztwór lub mieszanina płynna jako potrawa lub środek leczniczy; zupa, rosół, także sos; *iusculum Murm, BartBydg, Mącz, Cn; ius PolAnt, Mącz, Calep, Cn; iusculum Murm, BartBydg, Cn; offa (iussulenta) Murm, Mymer¹, Mącz; sorbitio Mącz, Calep, Cn; condimentum, embamma, intinctum Mącz; dodra, paropsimion, paropsis, sorbillum Cn (123)*: *Iusculum vel iusculum, cibariorum liquidius. Eyn supplen Polewka Murm 159, 160; Offa. Supen. Polewka. Mymer¹ 41; BartBydg 78; Też proch tego kopru/ pożyway w polewkach iakiech kolwiek, czyni obfitość mleka wpierfiach FalZioł I 7d; Też naprzeciwno żółtey niemoczy/ fok boragowy albo łamo liście boragowe/ zliściami łobodzianem w mięsie warz á onę polewkę iedz dla tey niemoczy. FalZioł I 17d; tedy warz korzenie Sołnki s łwiniem mięsem á z rozynkami á s hanyżem/ á thák niechay pożywaią tey tho polewki naprzeciwno tym chorobam FalZioł I 42b; Też łodkie Migdały łą dobre ku iedzeniu/ thak w polewkach iako czukrem obleczone FalZioł III 13a, I 31b, 33b, d, 34a, 46b (28); ale więcy niź przez dwadzieścia dni [Franciszek Spiera] nieiádł nić [!] nie tilko niepił/ chyba [...] gdy weń łynowie iego: [...] włta rozwieraiąc dwa kroć przez dzień/ nieco polewki włéwali. MurzHist E; RejWiz 105v; Odfzedłszy tedy Gedeon zgothował koźielką z łtádá/ y przálne chleby z Efá mąki/ y włożył mięfo w kołz/ á polewkę wlał w gárnek BibRadz Iudic 6/19, Iudic 6/20; BielKron 50 [2 r.]; Embamma, Latine, Intinctus seu Condimentum, Włzeláka poliewká w którey chłéb maczáyá/ Przyłmák. Mącz 102b; Puls, [...] przed czálzy zwano poliewkę álbo kálzę z mąki/ wody miodu/ z ferá/ y s yáycy vczynioną. Mącz 331a, 121a, 155b, 179a, b [3 r.], 260c, 271d, 402d; Ktemu też dobrze białą Ožánkę w piwie wárzyc/ áž do połowice wywre/ á onę polewkę pić/ mocnie to pićie biegunkę łtánowi SienLek 102v; Albo náberz golennych kości z zdechłéy łzkápy niełtáréy/ náłuczze ich á wwarz ié onąž polówką ciepło omyway opuchłe nogi koniowi SienLek 175v, 63, 91, 169v, 171; Oczko 35; Przed tobą widzę półmiłków niemáło/ A mnie łię ledwie polewki dołtáło. KochFr 22; TOŽ będzie w tym idącym [roku] co z zchodzącym było: [...] Pochlebcy po łtárému tulz v miły siędá/ A cnotliwi/ polówki náłykáć łye będą. PudłFr 8; Calep 571b, 993a; [Panem iurulentum. Eyn broth yn eyner suppen. Chlieb wpolywce. HeydenColl D2v].*

polewka czego [= z czego] (4): Też może być takowym paniam vczyniona Klifera z polewki kurczęcia wwarzonego *FalZioł V 19b, V 19b. Cf* »mięsa polewka«.

polewka z czego (14): z łtare⁸⁰ łyra polewka *FalZioł V 37*; warzże tę kokofz/ á day ielć trędowatemu y polewkę z niey niechay pije A będzie zdrow. *FalZioł V 94, †2b, V 25v, 36v, 86, 94v*; *Muria etiam, Nieyáka ofobliwa polewká z pewnych ryb od łtárych cziniona. Mącz 238a*; dobrze też przed tym

kilká dni s tłuftyh kur polewkę ieść z gorczycą á z száfřánem. *SienLek* 113v, 72, 85, 87. Cf »z mięsa polewka«.

W połączeniu z przymiotnikiem odrzeczownikowym [przymiotnik + polewka (17), polewka + przymiotnik (9)] (26): Też nafienie tego Krokofu vwarzone w polewczé kapłonicy albo kurowey czyni ftolcze *FalZioł* I 33d; Bowie^m kapuřta zimie zbierana wiecey odmiękcza żywoth y ftolcze czyni/ y vrynę pędzi. A z włafzcza fok albo polewka kapuřtna. *FalZioł* I 34c; Też z otrąb żur działać á dawać ieść z Migdałową polewką *FalZioł* III 42d; Ma być pofilona godnem iedzeniem j piciem pofilaiącym, Iako polewkami winnemi z żółtki iaiecznemi vczyniono *FalZioł* V 25v, I 95b, III 25c, 30b, V 19b, 25v (12); Garum, Rybna poliewka álbo száfřá. *Mqcz* 142d, 271d; Kto tedy řpác niemoże/ dobrze mu oleiem z grzybienia nozdrze mázác/ ieść łocygę/ mákową polewkę. *SienLek* 56, 87, 169; *Oczko* 26v; Conchis – Grochową poliewka. *Calep* 231a, 210a; [*UrzędowHerb* 381a]. Cf »mięsna polewka«.

W porównaniu (2): Włofy w vrinie pływaiące. Ieřli w gorączcze, tedy mař wiedzieć iż znamiouuią [!] we wřzytkim ciele mdłofć [...]. A ieřli krom feبری/ tedy z nyrek wychodzą/ á tak nerki fie trawia/ á to gdy przy tym vrina będzie iako polewka tłuřta. *FalZioł* V 11; nátluczże korzenia pokrzywowego řwięzo z ftarym řáđłom aby było rzadko iako poléwká *SienLek* 171.

W charakterystycznych połączeniach: polewka kwařna, ocukrowana (2), przykwaszona; polewka kapłona, kurczęcia; polewka z kapłona, z kapusty, z (tłustych) kur (3), z ryb, z starego sera; polewka grochowa, jajeczna, kapłonia, kapustna, makowa (3), migdałowa (6), rybna (2), serowa, řliwkowa (řliwczana) (2), winna (2); dać polewki, nátykać się, napi(ja)ć się (4), pożywać (2), wlać [w co]; cukrować polewkę, dać, jeść (jadać) (5), pić (5), wl(ew)ać (3), wylać; włofzyć [co] w polewkę; omywać polewkę,, polać (polany) (3), posilony; dać [co] w polewce, jedzony, pożywać [co], (u)warzyć (uwarzony) (7), zmaczać [co] (2).

Przysłowia: Atak řluchaicie wi ktorzi to idziecie ieřce za polewka ona otzukrowana tzukrem zdradliwem/ tzemu niepatrzenie ánieobatzitzie řkod y krziwdi matky řwey R:P: *PapřUp* Kv; [*LorichKosz* 71v (*Linde*)].

Canis asuetus corrigio, Proverb. fere idem significans, Kto fie náłofy dworskiey polewki trudno mu yei zořtác/ przydzye mu ná dyřlie ořtác. *Mqcz* 33c.

Tákich wiem wiele/ ktorzy/ [...] chłubią fie z mięřá/ áno y polewki nie widzieli. *GórnDworz* Aa3v.

Wyrażenia: »polewka chlebowka« = zrobiona z wody, piwa lub wina i chleba (1): nic mu niedać ieść coby flegmę czyniło/ iáko řą ryby/ Iářzyny/ polewki chlebowki: v nas biermuřką zową. *SienLek* 53v.

»czama polewka« = prawdopodobnie sos ciemnego koloru, rodzaj szarego sosu lub zupa z krwi (1): Ius nigrum Czarna yuřzká/ polewká. *Mqcz* 179a.

»mięsna, mięsa, z mięsa polewka« = rosól [szyk 6:4] (6:2:2): Takieř řliwki węgierzkie/ á nawieczey polewka řliwczana/ gracza/ krupy ięczmienne kařzą vwarzone/ Mięřna polewka, Thy karmie řą godne w Pleurze k iedzeniu. *FalZioł* V 82, I 31a, 52d, 86a, 90d, 120a (9); A gdy tuk zafię narařta tedy człowiek moc bierze. A zwałzcza od polewki mięřa wołowego, albo teř kapłuniego barzo fie mnoży. *GlabGad* D2v.

»polewka tłusta« [szyk 2:1] (3): Wina dobrego czełto potrołfze fie napijać, polewki nie barzo tłuŕte iadać. *FalZioł* V 19b, V 11; A ná koniec namázawfzy go miodem/ y tłuŕtą polewką polawfzy/ w kofzu wzgorę ząwieŕili/ pŕzczołom go/ ofsom/ y robáctwu rozmáitemu do káfania y ŕzczypania podáiac. *SkarŻyw* 273.

Szeregi: »polewka, (albo) jucha (a. juszka)« [szyk 2:1] (3): *FalZioł* V 36v; Przeto teŻ iuchy albo polewki więczy tuczą człowieka niŻli pokarmy grube *GlabGad* E8; *Mqcz* 179a.

»karmia albo polewka« (1): [cynamon] Ieŕt dobry naprzeciwno mdłofci żoładkowej ktora przychodzi z zaziębienia Dany proch Czinamonow z prochem polnego kminu wkarmiach albo w polewczce. *FalZioł* III 6c.

Przen (7) : (marg) Obietnice Páńskie pewnieyfze niŻli rzeczy widome (-) NuŻ to iuŻ maŕz rádę s piŕmá ŕwiętego/ ácz nie bárzo ŕmáczná/ á zwłáŕzczá temu kto fie iuŻ tey cukrowáney polewki nápije/ łudárŕtwá á przypadkow widomych ŕwiátá tego *RejPos* 326.

Zwrot: »myŕliwskiej polewki zakusić« = *spróbować myŕlistwa* (1): IuŻ gębę trąbą zwáć v chártá muŕi/ Kto iuŻ myŕliwŕkiej polewki zákuŕi/ Záiacá kotką/ vcho iuŻ nie vchem/ Muŕi zwáć ŕluchem. *KlonFlis* Fv.

Szereg: »mięŕo a polewka« (1): Ale podobno teŻ rzeczemy/ iáko y oni Żydowie ná puŕczy/ IŻ lepiej nam było ŕiedziec nád gárcny mięŕá w Egipcie/ niŻli ná tey puŕczy tę mánnę ieŕć. [...] A dla tego márnego mięŕá/ á dla they nędzney polewki odŕtępujemy á odbiegamy od tey ŕwiętey Mánnny zákrzytey/ nam hoynie z niebá zeŕłáney *RejAp* 28.

a) *Korzyŕć, zysk* (4) : IuŻ fie więć tám przypátruy/ ŕciánam málowánym. Biegay zá naŕtołkami/ á polewki chwatay/ A iáko kędy moŻeŕz/ ták ŕwe ŕzcZęŕcie łatay. *RejZwierz* 64v, 128; K woley Páńŕkiej polewce wiele przemiltzamy/ A nam ŕzkodliwych rzetzy tát [!] zániedbawamy. *WierKróc* A4v.

W połączeniu szeregowym (1): Ktore [kapłáńŕstwo] ŕobie więcey waŻą niŻ Bogá y ŕłowo iego/ ktore tego zákázuie: ále pewnie nie dla Bogá y ŕłowá ieŕo/ lecz więcey dla prebendy/ buŕy/ y tłuŕtey polewki/ ktora fie próznuiąc tuczą *CzechEp* 27.

Wyrażenie: »tłusta polewka« (1): *CzechEp* 27; [Wŕzytycy fie tám poŕpolicie ćiŕná gdzie tłuŕtŕza polewka *BudArt* *3].

2. [Ten, kto ŕię żywi na czyjŕ koszt, pasoŻyt [czyj]: A księŻy polewkwie tegoŻ [Henryka Walezego za króla] teŻ chcieli? [Echo] chcieli (-) Cóz im wŻdy tak smaczneho dawają na obiád? [Echo] jad (-) Cózby na ty wymyŕlić takie polewniki? [Echo] kij (-) *PismaPolit* 70.]

Synonimy: **1.** *jucha, roŕoł, ŕzałsza, zupa, Żufka*; **2.** *darmochleb, darmojad, pasorzyt, passobrzech.*

Cf [POLEWNIK]